

РЕЗИЮМЕТА

на публикациите на гл.ас. д-р **Стефанка Боянова Абазова**,

представени за участие в конкурса за доцент

по направление 2.1. *Филология (Български език – съвременен български език)*,

обявен в *Държавен вестник*, брой 83, 17 октомври 2017 г., с.83

МОНОГРАФИЯ:

Абазова, Стефанка. *Аорист и имперфект в българския език днес.* София: Парадигма, 2017. ISBN 978-954-326-330-1

Работата се състои от увод, три глави и заключение. В **увода** се посочват обектът, предметът, целите и задачите, които трудът си поставя. Обект на работата са две от глаголните времена, изграждащи българската темпорална система – аорист и имперфект. Предмет на изследването са някои нови тенденции в употребата на двете времена, които се наблюдават в разговорната реч и в интернет общуването. Става дума за тенденции за смесване на времената: за употреба на аорист в позиции, в които се очаква имперфект, и обратното – употреба на имперфект в позиции, в които се очаква аорист. Основните цели на работата са да се установи доколко има закономерности в тези употреби, както и да се провери доколко те са свързани с промяна на граматичното значение на времената. Задачите, които работата си поставя, са: 1) да се проучат съвременните употреби на аорист и имперфект най-вече при интернет общуването; 2) въз основа на наблюденията да бъде планиран, изготвен и проведен експеримент с млади носители на езика, който да подкрепи или да отхвърли издигнатата хипотеза за системност на промените в употребата на двете времена; 3) да се проследят зависимости и взаимодействия на глаголното време с други глаголни категории, например с вида, лицето и числото.

В **Първа глава** се поставя общотеоретичната рамка на изследването. Първо са представени съвременни, слабо познати в българското езикознание виждания в областта на типологията по въпроса за облигаторността на граматическите значения, като е направена съпоставка със същностни постижения на бинаризма в българското езикознание. След това е направен преглед на литературата върху вида и времето в българския език. Особено внимание е обърнато на изследванията на българските езиковеди, като подробно са представени, от една страна, основополагащите трудове и от друга – най-новите разработки по проблематиката на аспектуалните и темпоралните характеристики на българския глагол. Изяснено е разбирането за първичните несвършени глаголи като лексикално-граматичен клас, немаркиран с признака ‘лимитативност’, по който се противопоставят на глаголите от св.вид и на вторичните несвършени глаголи, които са маркирани с този признак и при които се реализира граматическата опозиция свършен – несвършен вид. С оглед на целите на работата критично са разгледани и различните гледни точки за отношенията между аорист и имперфект, като е мотивиран изборът на позиция, от която се изхожда при анализа на емпиричния материал.

Във **Втора глава** са представени употребите на имперфект и на аорист в съвременния български език. В първата част са изложени употребите така, както са описани във водещи български граматики, а също и в най-нови публикации, разглеждащи различни аспекти на темпоралната система на българския глагол. След това въз основа на богат емпиричен материал, ексцерпиран от интернет източници, са посочени типични случаи на наблюдавани от авторката през последните години употреби на аорист вместо очаквания имперфект, например *Много често плаках* (вместо *плачех*) *в първи клас*. Обсъдено е също и „избягването“ на употребата на имперфект на глаголи от свършен вид, който на много от младите носители на българския език звучи „грозно“, „неправилно“, „селски“. Тук се обръща внимание, че употребите на аорист вместо имперфект са в пряка връзка с лицето и числото на глагола: те се наблюдават при 1 л. ед. ч. и в множествено число, но не и при 2 и 3 л. ед.ч. Проследява се връзката на разглежданите замени на имперфект от аорист с лимитативността.

Втората част на втора глава следва същата последователност: първо са разгледани употребите на аорист според описанията на българските граматики. Специално внимание се обръща на употребите на аорист на първични несвършени глаголи. След това се дават примери от интернет източници, при които се наблюдава

замяна на очаквания аорист на първичните несвършени глаголи, включително в случаи, при които аористната и имперфектната основа ясно се различават, например *Няколко пъти игра шах с някакъв непознат, няколко пъти **пиеше** в приветлив ресторант.* Отново се отбелязва връзка с лицето и числото на глагола: подобни замени стават единствено във 2 и 3 л. ед. ч.

Третата част на втора глава представя случаи на замяна на имперфект/ сегашно време от аорист при ренаратива, конклузива и дубитатива. Такава замяна на имперфект от аорист в ренаратив може да се види в следния пример: *Майката на 18-годишната Вангелина загинала при нещастен случай, докато **прала** (вместо **перяла**) на реката.* Обсъждат се възможните причини за подобни замени.

Главата завършва с обобщение на наблюденията, като се изтъкват закономерности, свързващи употребата на аорист и имперфект с лицето и числото на глагола, с лимитативността и с евиденциалността.

В **Трета глава** е представен езиков експеримент – анкетно проучване на употребите на аорист и имперфект в индикатив, което беше проведено със студенти и ученици, живеещи в София (общо 164 души участници). В експеримента взе участие и контролна група от професионални преводачи, чиито отговори не са включени в анализираната извадка, но се коментират накрая. Посочени са мотивите за проучването, неговият обект и целите и задачите, които си поставя. С оглед на необходимостта да се избегнат ефектите на умора и отегчение сред участниците, обект на анкетното проучване е употребата на имперфект и на аорист в индикатив на глаголи от несв. и от св. вид в 1 л. ед.ч. и в мн. ч., от една страна, и в 3 л. ед.ч. – от друга, в различни контексти. Целите на експеримента са да се покаже доколко има смесване в употребите на аорист и имперфект в индикатив, да се установят контекстите, в които това се случва, както и езиковите фактори, които оказват влияние за подобно смесване. Експериментът има следния дизайн: беше съставен въпросник, в който на участниците беше обяснено, че целта на проучването са употребите на някои глаголни форми, без да се уточнява кои, за да се избегне възможността очакванията на експериментатора да повлияят върху отговорите. Участниците бяха помолени да попълнят празни позиции в изречения, като първо прочетат цялото изречение, след това да напишат подходящата според тях форма на глагола, който е даден в скоби под празното място. Глаголът беше в основната си форма, като не се предполагаше смяна на вида, т.е. ако се очакваше да напишат форма на *кажа*, в скобите пишеше *кажа*, а не *казвам*. Специално беше

подчертано, че трябва да напишат онази форма, която им звучи най-естествено и най-добре.

За проследяването на употребите на имперфект в случаите, когато трябваше да се попълнят празни места с глагол в 1 л. ед. ч. или в мн. ч., бяха дадени само глаголи, при които аористната и имперфектната основа се различават. В случаите, когато ни интересуваше употребата или избягването на аорист в 3 л.ед.ч., бяха дадени глаголи и от трите спрежения, доколкото при всички глаголи формите в 3 л.ед.ч.и във 2 л.ед.ч. на двете времена се различават. За да не се фокусира вниманието на участниците само върху определени времена и употреби, имаше и изречения с такива контексти, които недвусмислено изискваха употребата на определена форма.

Анализите на данните и резултатите са изложени и коментирани в следната последователност: 1) случаи, в които се очаква употреба на първичен несвършен глагол в имперфект в повторително значение в 1 л.ед.ч. или в множествено число; 2) случаи, в които се очаква употреба на първичен несвършен глагол в 1 л.ед.ч. или в множествено число в актуално в миналото значение; 3) случаи, когато се очаква употреба на първичен несвършен глагол в 3 л.ед.ч.; 4) случаи, когато се очаква употреба на глагол от св.вид в имперфект; 5) случаи, в които се очаква употреба на аорист на глагол от несвършен вид. Получените емпирични данни са подложени на статистическа обработка и са представени с графики и таблици, като са придружени и от коментар на резултатите.

Резултатите подкрепят хипотезата за смесване на употребите на аорист и имперфект, породено от тенденция за промяна в граматическото значение, изразявано от двете времена. Тенденцията, която се наблюдава, е на неразличаване на значенията *ограниченократна* и *неограниченократна повторителност*, изразявани според граматиките съответно от аорист и от имперфект, както и неразличаване на значението *продължителност*, изразявано от аорист на несвършени глаголи, и *актуално в миналото* значение, изразявано от имперфект.

Хипотезата за зависимост между лицето и числото на глагола и смесването на аорист и имперфект също се подкрепя от получените резултати: аорист се появява вместо имперфект в 1 л.ед.ч. и в множествено число, а имперфект се появява вместо аорист в 3 л.ед.ч.

Главата завършва с обобщение и обсъждане на резултатите от експеримента.

В **заключението** се дискутират вероятните причини за наблюдаваното явление. Те са както екстралингвистични, така и собствено езикови. Сред екстралингвистичните

фактори могат да бъдат посочени особеностите на актуалната социо-културна ситуация, както и обучението по български език в училището и зрелостните изпити, които не обръщат достатъчно внимание на практическото овладяване на аспектуалната и на темпоралната система на българския език. От вътрешноезиковите фактори влияние оказват формалните съвпадения в глаголната парадигма при голяма част от глаголите, а също така и процесите на неразличаване на макар и близки, но различни значения, изразявани от аорист и имперфект. Процесите на неразличаване на значения водят до смесване и на формите, при което един и същи глагол в един и същи контекст реализира различна темпорална форма в зависимост от лицето и числото. С други думи, съществува тенденция към опростяване на отношенията между аорист и имперфект, тенденция към създаване на един претерит.

СТАТИИ

1. Фетваджиева, Стефка. Аорист в българския и в гръцкия език. – В: *Мултикултурализъм и многоезичие. Сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения. Т.3. Морфология, синтаксис, прагматика.* София: Парадигма, 2017, с. 279-291.

В статията се прави съпоставка между значенията и употребите на аорист в двата балкански езика. Тук първо се изяснява разликата между опозицията по итеративност и/или континуативност в гръцкия език, разглеждана от гръцки езиковеди като видова, и глаголния вид в българския език. За разлика от гръцкия език, в българския и свършените, и несвършените по вид глаголи имат форми и употреби в аорист. Посочено е, че на една аористна форма в гръцки съответстват две или три аористни форми в български, напр. на *πλήκα* съответстват *влязох* и *влизах*, на *διάβασα* – *четох*, *прочетох* и *прочитах*.

След това са разгледани общите за гръцкия и за българския език употреби на аорист в общофактическо, конкретнофактическо и в сумарно значение, като се посочва, че на български общофактическото и сумарното значение често се изразяват с глагол в несвършен вид. Представена е и общата за двата езика транспозитивна употреба на аорист вместо бъдеще време.

Следващата част на статията се спира на различията в употребите на аорист в двата езика: 1) случаи, в които на гръцки се използва аорист, а на български – сегашно

историческо време, обяснени с допълнителното значение ‘свидетелска позиция на говорещия’, носено от аорист на индикатива на български; 2) аорист на гръцки – перфект на български. Подчертават се също разликите между двата езика, произтичащи от наличието на косвени евиденциали в българския език.

2. Фетваджиева, Стефка. За някои актуални тенденции в употребата на имперфекта. – В: *Надмощие и приспособяване. Сборник с доклади от Международна научна конференция 2017. Том 2. Езиковедски четения.* Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, 2017, стр.67-76. ISBN 978-619-7433-08-1

В статията са анализирани три случая, при които се очаква употреба на имперфект, но вместо това е избран аорист. Тук в синтезиран вид е изложена малка част от наблюденията, които са обстойно представени в монографията *Аорист и имперфект в българския език днес.*

3. Фетваджиева-Абазова, Стефка. За деепричастието и регламентиращите употребата му правила// Електронно списание LiterNet, брой: юли, 2017, ISBN 954-90966|| ISBN 978-954-304.

Обект на тази статия са няколко типа проблематични употреби на деепричастието в съвременния български език. Те са анализирани във връзка с едно от правилата в *Официалния правописен речник на българския език (ОПР)*, кодифициращи употребата му – изискването деепричастието и сказуемото в изречението да имат един и същи вършител.

След прегледа на публикации, разглеждащи деепричастието и употребата му, в статията са дадени ексцерпирани от социалните мрежи и други интернет източници примери за употреби, които създават трудности и неясноти при разбирането. Обсъжда се доколко е сполучливо при кодификацията да се използва логическият термин вършител вместо граматическия термин подлог. Примерите за нарушения при употребата на деепричастието са систематизирани по вида на нарушенията, само част от които са грешки и според ОПР. Анализирани са следните случаи на неуместен избор на деепричастие: 1) вместо подчинено обстоятелствено изречение за време или за

условие; 2) вместо отглаголно съществително; 3) вместо сегашно деятелно причастие; 4) в изречения със сказуемо в страдателен залог; 5) в безлични изречения.

Изводите засягат необходимостта от по-нататъшни наблюдения и социолингвистични проучвания, с резултатите от които да бъде съобразена кодификацията на книжовната норма.

4. Фетваджиева, Стефка. Обръщенията на интимните партньори един към друг при неформално общуване. – В: *Чуждият език и съвременното висше образование. Сборник с доклади. Част 1.* Варна: Медицински университет „Проф. д-р П. Стоянов“, Варна, 2017, с. 217-225, ISBN 978-619-221-070-0.

В статията е анализиран един слабо разработен в българската социолингвистика проблем. Обект на изследването е един елемент от вербалното общуване между интимните партньори (съпрузи, хора, които живеят заедно без брак, хора, които са в интимни или любовни отношения) – назоваването на партньора, когато се говори за него/нея, и обръщенията, които се използват, когато се говори с него/нея. Екскерпиран е материал от различни интернет форуми.

Първо са разгледани начините, по които се обозначава партньорът в двойката. Прави впечатление, че тийнейджърите често говорят за него/нея като за *мъжа ми / жена ми*, а много от семейните двойки или двойките, живеещи на семейни начала, използват субстантивираното притежателно местоимение *моят/моята*. След това в статията е направена семантична и функционална класификация на обръщенията. Проследени са някои зависимости между използваните обръщения и възрастта на участниците във форумите. Отбелязва се стремежът при младите поколения да се избягват обръщения, изразяващи мило отношение, тъй като се възприемат като сладникави и затова те се заменят от дисфемизми. Обсъждат се също избягването на употребата на собствени имена или техни варианти, както и затрудненията в намирането на обръщения, което води до избор такива да не се използват.

Изводите очертават поколенческите и социо-културните разлики в отношението към партньора в двойката в съвременното българско общество.

5. Алексова, Красимира, Стефка Фетваджиева. Нагласи към форми от типа *есентъ, радосттъ*.// *Българска реч*, кн. 4, 2015, с. 38–48.

В тази статия, която е със социалнопсихологическа насоченост и е посветена на появата в устната комуникация на членувани форми на съществителни от ж.р., завършващи на съгласен звук, се правят наблюдения и изводи чрез използването на резултатите от две проучвания на нагласите към изговора на определителния член за ж.р., когато е под ударение. Според първото (национално представително) изследване изговор *есентЪ* се възприема като грешен. Според второто изследване, което е с дизайн, неприлаган до тогава в българската социолингвистика, изговорът и на *есентЪ*, и на *есентА* се възприема като правилен. Това дава основание да се обсъдят два кръга проблеми: важноста на дизайна на анкетните проучвания и въпросът за социално желателните отговори.

6. Фетваджиева, Стефка. Един гръцко-български паралел (предикати със задължително допълнение). – В: *Предизвикателствата на XXI век за развиване на комуникативната компетентност за професионални цели. Сборник с доклади от VII международна конференция*, Варна: ИК СТЕНО, 2014, стр.138-144, ISBN:978-954-449-770-5

В съпоставителен план и с много примери са разгледани често срещани в балканските езици конструкции, при които е задължително с предиката да бъде употребено пряко или непряко допълнение и в много от тях допълнението задължително се дублира, когато е изразено с пълна форма на личното местоимение или с именна група. След като се отбелязва формалната и семантичната разнородност на този тип конструкции, те са разгледани според вида на задължителното допълнение. Първо са представени предикатите със задължително пряко допълнение в следния ред:

1) Лични глаголи за усещания и познание, напр. *интересувам* (*ενδιαφέρω*), *изненадвам* (*εκπλήσσω*), *дразня* (*ενοχλώ*) и др., при част от които употребата на местоименна клитика е задължителна, а при други – не. Разгледани са глаголите в български и в гръцки, които имат възвратна форма (страдателен залог според гръцката терминология), посочени са разликите в значението на възвратната и невъзвратната форма, както и глаголите, които в гръцки са само актива тантум;

2) Предикати с третоличен глагол и винителна клитика, напр. *боли ме (με πονάει)*, *сърби ме (με φαγουρίζει)* и др., при които дублирането на допълнението е задължително. Разгледани са приликите и разликите между семантичните роли на подлога или на подчиненото изречение в български и гръцки език.

След това са представени предикатите със задължително непряко допълнение:

1) Предикати с безлично-предикативна дума, дателна (родителна) клитика и *съм* в 3 л. ед. ч., напр. *лесно ми е (μου είναι εύκολο)*, *безразлично ми е (μου είναι αδιάφορο)* и др. Посочени са предикатите от този тип, които нямат точни съответствия.

2) Лични и третолични глаголи със задължителна дателна (родителна) клитика, напр. *липсва ми (μου λείπει)*, *харесва ми (μου αρέσει)* и др.

3) Предикати с безлични или третолични възвратни глаголи и задължителна дателна клитика, изразяващи независещо от волята на експериенцера желание, характерни за българския (напр. *яде ми се, чете ми се, ходи ми се* и др.), не съществуват на гръцки.

Накрая се прави обобщение на наблюденията и се коментира преподаването на тези конструкции на българи, които учат гръцки, и на гърци, които учат български.

7. Фетваджиева, Стефка, Красимира Алексова. Употреба на главна и малка буква и членуване на несъщински собствени имена. – В: *Актуални проблеми на съвременната българска книжовна норма*. Пловдив: Контекст, 2010, с.148-169, ISBN 978-954-8238-25-0.

В изследването се извеждат основните причини за нарушаването на нормата за членуването на несъщинските собствени имена: структурата на несъщинското собствено име, опасността от двусмислица, фреквентността му и отношението на пишешите към назованата със съответното име институция. В работата се дискутират актуални практически проблеми, възникващи при писането на главна или малка буква и при членуването на т.нар. несъщински собствени имена, особено на названията на институции, административни единици и други подобни. На пръв поглед кодифицираното правило е лесно приложимо, но пишешите непрестанно се натъкват на практически проблеми. В статията е предложена класификация на тази група имена. Обсъждат се резултатите от анкета, проведена със студенти във ФСФ и ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“.

8. Фетваджиева, Стефка, Красимира Алексова. Съпоставително изследване на езиковите атитюди на Балканите (пилотно проучване). – В: *Балканистичен форум*, 2006, ч. 1-2-3, *Интимни и публични светове на Балканите*. 2006, стр.224-244

и

9. Алексова, Красимира, Стефка Фетваджиева. Балкански езикови атитюди. – В: *Балкански идентичности, част IV*. София: Институт за изследване на интеграцията, 2003, стр.186-212.

В посочените две статии се представят етапи от работата по неизследвания до тогава в България проблем за отношението (нагласата, атитюда) към езиците на географски близки страни. Статиите представят резултатите от проведеното (макар и непредставително) анкетно проучване в различни страни: България, Румъния, Гърция, Турция, Сърбия, в което се проследява нагласата към изучаване на останалите езици. На участниците са зададени едни и същи въпроси, преведени на съответния език, като преводът е проверен от специалисти и от носители на езика. Във въпросника беше включен и албанският език, но в Албания анкетата не е провеждана.

В двете статии са изследвани, от една страна, по държави нагласите към езиците на останалите включени в проучването страни. От друга страна, са изследвани нагласите към всеки от езиците средно за всички страни. Така се вижда степента на престижност на всеки от езиците във всяка отделна страна, както и става ясно колко е престижен даден език средно за всички страни. Това, че едно и също изследване е проведено в различни държави, дава възможност чрез нагласите към езиците на съседите в различните държави да се видят също и нагласите и стереотипите към носителите на съответните езици, т.е. виждаме например доколко ние, българите, сме симпатични/несимпатични или пък (както всъщност данните показват) слабо познати на гърците, турците, сърбите и т.н. Двете статии дават обща картина на взаимните симпатии/антипатии на Балканите плюс Турция. Направените наблюдения позволяват да се издигнат хипотези за причините, поради които към едни езици и народи има в по-висока степен положително отношение, а към други има отношение на отхвърляне.

10. Фетваджиева-Абазова, Стефка . Семантика и прагматика на *идвам*, *отивам* и *ходя*// Електронно списание LiterNet, брой: 5 (18), 2001, ISSN 1312-2282

В статията е приложен сравнително рядко използваният по отношение на лексиката системно-структурен подход. Семантиката на трите глагола, чието значение затруднява изучаващите български език като втори, се описва във връзка с признаците ‘насоченост на движението’ и ‘мястото или очакваното място на единия от комуникаторите’. *Ходя* се противопоставя на *отивам* и *идвам* като немаркиран по признака ‘насоченост на движението’, по който са маркирани *отивам* и *идвам*. *Идвам* е маркиран с признака ‘мястото или очакваното място на единия от комуникаторите’, който не е изразен в значението на *отивам*.